

УДК 349.42(477) : 377

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ ДЛЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

**С.М. КОВАЛЕНКО, здобувач¹,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

У статті розглянуто правові проблеми забезпечення аграрного виробництва в Україні кваліфікованими робітничими кадрами. Запропоновано основні напрями удосконалення правового регулювання підготовки кваліфікованих робітників для аграрного виробництва в контексті модернізації аграрної професійно-технічної освіти.

Правове регулювання, підготовка кваліфікованих робітників, аграрне виробництво, професійно-технічна освіта.

Виробництво сільськогосподарської продукції має важливе значення як для розвитку національної економіки держави, так і для її продовольчої безпеки. У свою чергу, необхідною умовою забезпечення продовольчої безпеки держави є сталий розвиток основних галузей аграрного виробництва як запорука ефективного функціонування всього аграрного сектора економіки України.

Характерною рисою сучасного аграрного виробництва є його залежність від якісного складу робочої сили та ефективності її використання. Виробництво аграрної продукції все більше потребує як від управлінських, так і від робітничих кадрів якостей, що не формувалися в умовах поточно-масового виробництва, яке давало змогу спростити сільськогосподарську працю і здешевити вартість робочої сили.

Зокрема, до професійних якостей робітничих кадрів, яких потребує сучасне аграрне виробництво, належать: висока професійна майстерність, здатність приймати самостійні рішення, відповідальність за якість готової продукції, знання сучасної сільськогосподарської техніки, технологічних процесів, організації виробництва та ін.

Окремі питання кадрового забезпечення аграрного сектора економіки України в різний час були предметом дослідження таких вчених, як О.М. Бородіна, Н.Т. Гончарук, Й.С. Завадський, Л.І. Михайлова, Н.Р. Нижник, С.Г. Турчіна, В.В. Юрчишин та ін. При цьому більшість дослідників вивчали питання кадрового забезпечення аграрного сектора економіки України з позицій економічної науки, в той час як відповідні аграрно-правові дослідження практично не проводилися. Особливо це стосується дослідження правових питань забезпечення аграрного виробництва робітничими кадрами.

---

¹ Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор А.М. Статівка

Обмеженість обсягу наукової статті не дає змоги провести детальний аналіз правовідносин щодо забезпечення аграрного виробництва в Україні кваліфікованими робітничими кадрами, тому **метою** даної статті є визначення основних напрямів правового регулювання відносин щодо підготовки робітничих кадрів для аграрного виробництва в Україні в контексті модернізації аграрної професійно-технічної освіти.

Слід погодитися з Н.Т. Гончарук, що перехід від адміністративно-командної системи, планового ведення економіки до ринкової, багатоукладної створив реальні умови й можливості, щоб задіяти не лише економічні механізми, а й людський фактор підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, якості та конкурентоспроможності його продукції та на цій основі досягти кінцевої мети реформування – виведення аграрного сектора економіки з кризового стану, соціального відродження і розбудови села, забезпечення продовольчої безпеки держави та зростання експортного потенціалу, підвищення рівня життя сільського населення [1, с. 74].

На відміну від планової, в умовах ринкової економіки одним із головних методів державного впливу на забезпечення аграрного виробництва кваліфікованими робітничими кадрами є правове регулювання відповідних суспільних відносин. У цьому зв'язку слушною є думка В.І. Семчика, що від рівня правового регулювання відносин в АПК значною мірою залежить ефективність виробництва, що у свою чергу впливає на продовольче забезпечення в Україні, а від цього залежить соціальна і політична стабільність у державі [2, с. 223].

Слід зазначити, що ще наприкінці ХХ ст. О.М. Бородіна зазначала: дискусія про причини повільних зрушень в аграрній реформі охоплює тією чи іншою мірою практично всі соціальні, економічні, правові, організаційні, управлінські питання, за винятком одного – кадрового. З певної причини кадрова проблема, писала вона, залишається осторонь. Вона не стала предметом пильної і постійної уваги, а якщо іноді й обговорюється, то дуже однобічно і, основне, не досить цілеспрямовано. Однак вона належить до визначальних [3, с. 66]. На цю обставину вказував і академік НААН В.В. Юрчишин, підкреслюючи, що серед ряду причин, які зумовили сучасну надмірно складну, катастрофічну ситуацію в агропромисловому секторі економіки України, одне з визначальних місць займає недостатнє, а в багатьох випадках дуже низьке кадрове забезпечення аграрних перетворень [4, с. 76–77].

На жаль, до цього часу особливих змін у цьому напрямі не відбулося. Незважаючи на виняткову значущість та незамінність продукції сільського господарства у життєдіяльності людини і суспільства як для розвитку національної економіки держави, так і для її продовольчої безпеки, а також потребу відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури, питанню кадрового забезпечення аграрного виробництва на сьогоднішній день з боку держави не приділяється належна увага. Одним із останніх свідчень цього може бути розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р,

яким схвалено Стратегію розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 р., де визнається, що український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, може сприяти розвитку національної економіки та її ефективній інтеграції у світовий економічний простір, а отже, зростанню доходів задіяного в аграрній економіці сільського населення, кількість якого становить понад третину всього населення країни, а також забезпечити мультиплікативний ефект розвитку інших галузей національної економіки [5]. Але з цієї Стратегії вбачається, що до пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей не віднесено такий важливий фактор сталого розвитку аграрного сектору економіки України, як кадрове забезпечення аграрного виробництва взагалі та забезпечення аграрного виробництва робітничими кадрами зокрема.

Безпосередньо створити умови для забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітничих кадрах, у тому числі робітничих кадрах для аграрного виробництва, покликана система професійно-технічної освіти в Україні. У цьому зв'язку особливо актуальною постає проблема підготовки аграрними професійно-технічними навчальними закладами кадрів для аграрного виробництва та відповідності цієї підготовки реальному рівню розвитку аграрного виробництва в Україні.

Як слушно зауважує В.І. Куценко, попитом на ринку праці користуються випускники професійно-технічних навчальних закладів лише за умов підготовки робітничих кадрів нових професій, яку забезпечують нові технології навчання, використання нової техніки й обладнання [6, с. 169].

Згідно з Державним переліком професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2007 р. № 1117, професійно-технічні навчальні заклади та підприємства (установи, організації) мають право проводити первинну професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації із наступних робітничих професій сільськогосподарського виробництва: загальні професії сільськогосподарського виробництва: майстер-налагоджувальник з технічного обслуговування машинно-тракторного парку, налагоджувальник сільськогосподарських машин та тракторів, приймальник сільськогосподарських продуктів та сировини, робітник фермерського господарства, слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, фермер; професії у галузі рослинництва: виноградар, винороб, грибовод, ефіроолійник, квітникар, машиніст дражувальних машин, машиніст насіннеочисних машин, машиніст насіннешліфувальних машин, овочівник, оператор лінії замочування насіння, оператор лінії протравлювання насіння, плодоовочівник, рисівник, садівник, садівник (біля будинку), садовод, тютюнник, хмеляр; професії у галузі тваринництва: бджоляр, готувач кормів (тваринництво), дояр, звірівник, звірівник зоологічних баз, зоолаборант серпентарію, консервувальник шкіряної та хутряної сировини, коняр, кролівник,

лаборант з гренажу, наїзник, оброблювач шкур (тваринництво), оператор птахофабрик та механізованих ферм, оператор свинарських комплексів та механізованих ферм, оператор інкубаторно-птичницької станції, оператор машинного доїння, оператор тваринницьких комплексів та механізованих ферм, оператор цехів для приготування кормів (тваринництво), провідник із супроводження тварин, птахівник, свинар, собаківник, тваринник, тренер коней, чабан, шовківник [7].

Серед головних чинників, що впливають на якість професійної підготовки робітників для аграрного виробництва, рівень їх адаптації до умов професійної діяльності, є відповідність змісту навчання, стандартів професійної освіти вимогам сучасного виробництва. При цьому слід погодитися з Т.П. Петровою, що в умовах стрімкого розвитку технологій життєвий цикл професій значно скорочується: певні професії застарівають та вибувають з ринку праці, інші – з'являються. Під впливом розвитку технологій відбуваються зміни і в рамках власне професій: виникають нові трудові функції, змінюється організація праці та, як наслідок, і вимоги до змісту професійних знань і умінь. Тому система професійного навчання повинна відповідати сучасним вимогам та своєчасно адаптувати стандарти професійної освіти [6, с. 225–226].

Статистика свідчить, що на сьогодні одними з найбільш затребуваних з перелічених у Державному переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників для агровиробничої сфери є такі професії, як: слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, оператор машинного доїння, оператор тваринницьких комплексів та механізованих ферм [8], тобто ті робітничі професії, які, в основному, пов'язані з використанням сучасної сільськогосподарської техніки, обладнання та технологій.

У науково-методичній літературі зазначається, що різнобічне вивчення європейського досвіду професійно-практичної підготовки кваліфікованих робітників-аграрників (Німеччина, Нідерланди, Франція) переконало, що сприятливі умови для вивчення нової вітчизняної та зарубіжної сільськогосподарської техніки, технологій вирощування сільськогосподарських культур, виробництва продукції тваринництва надають навчально-практичні центри на базі провідних підприємств галузі. Сьогодні в системі професійної аграрної освіти діє 20 таких центрів, де учні 21 професійно-технічного навчального закладу проходять практичну підготовку на сучасному технологічному обладнанні [9, с. 17].

Відповідно до Закону України «Про професійно-технічну освіту» від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР зміст професійно-технічної освіти зумовлюється суспільними вимогами до рівня кваліфікації робітничих кадрів і визначається державними стандартами професійно-технічної освіти з кожної професії для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах, зазначених у державному переліку професій (ст. 30) [10]. Статтею 32 наведеного Закону передбачено, що державний стандарт професійно-технічної освіти – це

сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускника професійно-технічного навчального закладу та освітнього рівня вступників. Державні освітні стандарти з конкретних професій розробляються на основі державного стандарту професійно-технічної освіти і затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин, та іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади.

У цьому зв'язку надзвичайно важливим є своєчасне впровадження сучасних державних освітніх стандартів з конкретних професій у сфері аграрного виробництва, які б відповідали реальним запитам виробництва, та містили вимоги до рівня знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти робітники певної професії й кваліфікації.

Слід погодитися з Д.Ю. Наумовим, що наявність високої кваліфікації у робітника, його професіоналізм визначаються якістю освіти, що, у свою чергу, вимагає своєчасного оновлення змісту, науково-методичного забезпечення навчально-виробничого процесу, відтворення нового покоління підручників, навчальних посібників, інших ефективних засобів навчання. У цьому контексті потрібно, щоб державний стандарт професійного навчання максимально враховував специфіку виробництва [6, с. 222].

Статтею 35 Закону України «Про професійно-технічну освіту» передбачено, що зміст професійно-технічної освіти систематично оновлюється відповідно до змін у науці, техніці, технологіях виробництва чи сфері послуг, організації праці тощо шляхом періодичної розробки нових типових навчальних планів і типових навчальних програм, а також внесення відповідних змін до робочих навчальних планів і робочих навчальних програм. Періодичність оновлення типових навчальних планів і типових навчальних програм здійснюється не рідше ніж раз на п'ять років.

На практиці в Україні спостерігається стійка тенденція відставання розвитку аграрної професійно-технічної освіти від реального виробництва, яке є замовником відповідних освітніх послуг. Вимоги ст. 35 Закону «Про професійно-технічну освіту» щодо періодичності оновлення типових навчальних планів і типових навчальних програм не завжди виконуються.

Непослідовність державної політики у галузі аграрної професійно-технічної освіти, серед інших чинників, призводить до значних втрат кадрового робітничого потенціалу аграрної галузі, перманентної невідповідності рівня кваліфікації робітничих кадрів у сфері аграрного виробництва в Україні рівню розвитку сільськогосподарської техніки та технологій, які постійно вдосконалюються.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки» від 6 квітня 2011 р. № 279-р схвалено відповідну Концепцію, де визнано, що на

сьогодні існує проблема підготовки висококваліфікованих робітничих кадрів, фахівців з вищою освітою та впровадження вітчизняних наукових розробок в агропромисловому комплексі. Функціонування аграрної освіти та науки не повною мірою відповідає соціально-економічним потребам суспільства, рівню розвитку виробництва та продовольчої безпеки держави. Сучасний стан економіки країни потребує створення нової системи інноваційного розвитку агропромислового сектора «аграрна освіта – аграрна наука – аграрне виробництво» і поглиблення співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади у вирішенні питань функціонування і розвитку аграрної освіти та науки. Вирішення проблеми можливе за умови реформування аграрної освіти та науки із застосуванням інноваційних підходів, що дасть змогу підвищити їх якість та результативність, ефективність використання кадрового та наукового потенціалу галузі, забезпечити конкурентоспроможність агропромислового сектору національної економіки та підвищити добробут населення [11].

У цьому зв'язку одним із напрямів модернізації аграрної професійно-технічної освіти та, відповідно, удосконалення підготовки робітничих кадрів для аграрного виробництва має стати запровадження такого механізму правового регулювання, який створить реальні умови для своєчасного оновлення змісту аграрної професійно-технічної освіти, насамперед, шляхом впровадження сучасних освітніх стандартів з конкретних агровиробничих професій. Такий механізм забезпечить максимальну відповідність між рівнем розвитку аграрного виробництва в Україні, зокрема, рівнем розвитку сільськогосподарської техніки і технологій вирощування аграрної продукції, та державними освітніми стандартами з конкретних робітничих професій аграрного виробництва, тобто орієнтацію аграрної професійно-технічної освіти на принцип безперервної адаптації до перспективних змін та актуальних запитів аграрного виробництва.

Таким чином, викладене дає змогу зробити висновок, що нормативно-правова база щодо підготовки робітничих кадрів для аграрного виробництва в Україні в основі своїй сформована, але більшість правових норм у ринкових умовах втратили свою актуальність, а численні стратегії чи концепції не в змозі створити реальний механізм правового регулювання відповідних відносин. Це потребує розроблення та прийняття нормативно-правових актів у галузі аграрної професійно-технічної освіти нової якості, які б максимально враховували специфіку сучасного аграрного виробництва при підготовці робітничих кадрів відповідної кваліфікації.

У свою чергу, подальшого наукового дослідження потребують також питання правового регулювання навчально-виробничої та фінансово-економічної діяльності аграрних професійно-технічних навчальних закладів, їх матеріально-технічного й кадрового забезпечення, міжнародного співробітництва в системі аграрної професійно-технічної освіти, відносин у сфері державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для аграрного виробництва, участі роботодавців у підготовці

робітничих кадрів та ін., що у сукупності дасть змогу провести комплексне ґрунтовне дослідження правових проблем підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітничих кадрів для аграрного виробництва в Україні та на цій основі визначити оптимальні шляхи удосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Список літератури:

1. Гончарук Н.Т. Кадри аграрного сектора економіки України: формування та розвиток [Текст] / Н.Т. Гончарук, С.М. Серьогін ; за ред. Н.Р. Нижник ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр., 2003. – 166 с.
2. Аграрне законодавство України: проблеми ефективності [Текст] : моногр. / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; за ред. В. І. Семчика. – К. : Наук. думка, 1998. – 245 с.
3. Бородіна О.М. До кадрового забезпечення аграрної реформи / О.М. Бородіна // Економіка АПК. – 1995. – № 2. – С. 66–69.
4. Юрчишин В.В. До проблеми кадрового забезпечення реформування аграрних відносин / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 1998. – № 6. – С. 76–83.
5. Стратегія розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р // Офіційний вісник України. – 2013. – № 83. – Ст. 3088.
6. Проблема ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектору економіки України : доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 28–29 лист. 2007 р [Текст]. – К. : РВПС України НАНУ, 2008. – Т. 1. – 244 с.
7. Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2007 р. № 1117 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 70. – Ст. 2656.
8. Перелік професій, за якими проводиться підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації робітничих кадрів у ПТНЗ : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://onedrive.live.com>.
9. Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції [Текст] : кол. моногр. / [Л.В. Нестерова, П.Г. Лузан, В.М. Манько та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проф.-техн. освіти. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 160 с.
10. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – Ст. 215.
11. Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 р. № 279-р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 26. – Ст. 1087.

В статье рассмотрены правовые проблемы обеспечения аграрного производства в Украине квалифицированными рабочими кадрами. Предложены основные направления совершенствования правового регулирования подготовки квалифицированных рабочих для аграрного производства в контексте модернизации аграрного профессионально-технического образования.

Правовое регулирование, подготовка квалифицированных рабочих, аграрное производство, профессионально-техническое образование.

The article deals with the legal problems of providing with qualified workers agricultural production in Ukraine. The basic directions of improvement of legal regulation of training of qualified workers for agricultural production in the context of modernization of vocational agricultural education are proposed.

Legal regulation, training of qualified workers, agricultural production, vocational education.